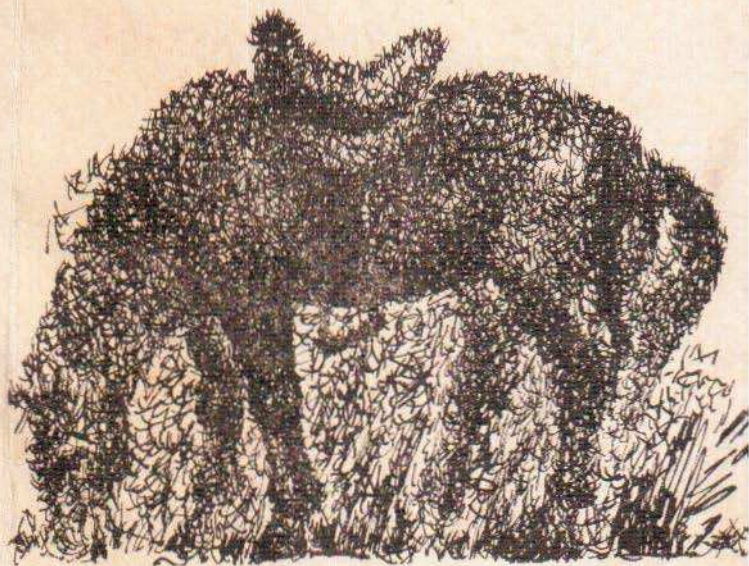

1973 2

Б 88

ҚАНИПА БҰҒЫБАЕВА

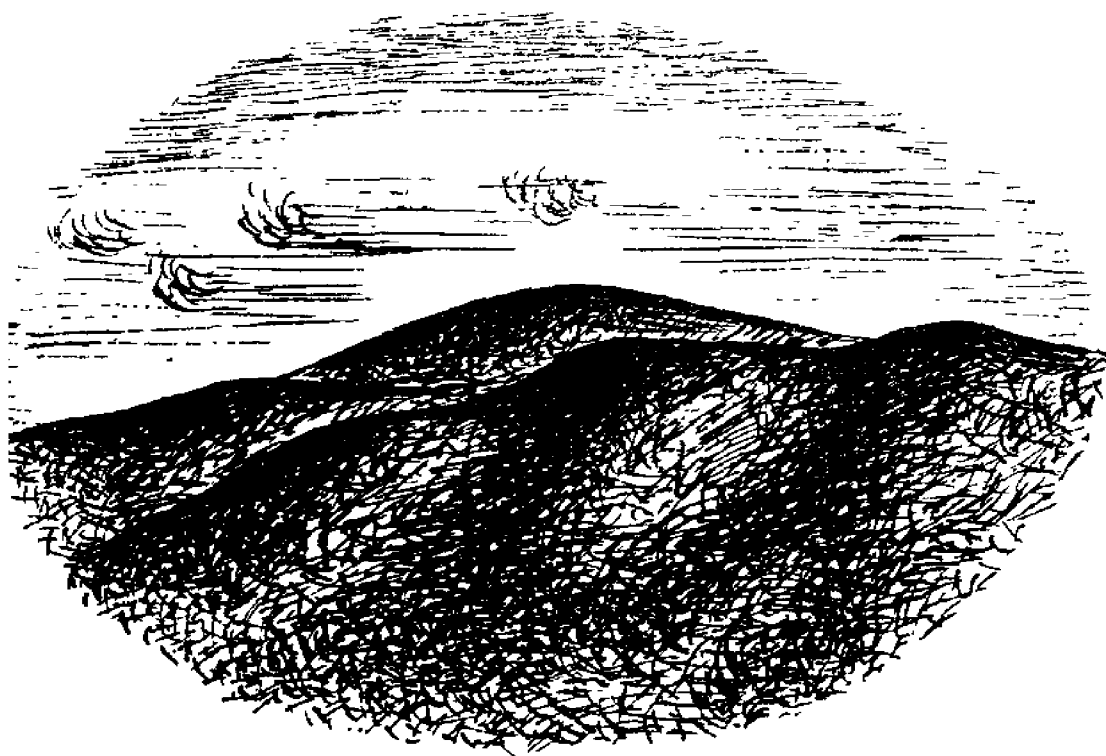
ҚОҢЫР ЖЕЛ

ҚАНИПА БҰҒЫБАЕВА

ҚОҢЫР ЖЕЛ

ӨЛЕНДЕР

АЛМАТЫ «ЖАЛЫН» 1988

84Қаз7—5
Б 88

Пікір жазған ~~АУ~~ Серік Тұрғынбеков

Бұғыбаева Қанипа.

Б 88 Қоңыр жел: Өлеңдер.— Алматы: Жалын, 1988.— 192 бет.

Ақын жаңа кітабында да өзінің қалыптасқан мәнерінен айнамай, оқырмандарын оңаша сырласуға шақырады. «Қоңыр желдің» алғашқы екі бөліміне Отан, туған жер, азаматтық парыз жөніндегі өлеңдері, адам жаны мен табиғат құбылыстарын астастыра суреттеген лирикалары топтастырылса, жинақтың үшінші бөліміндегі жырлар жастық шақ, махаббат тақырыбына арналған.

Қ. Бұғыбаева өлеңдері оқырмандарын ерлікке, сұлулыққа, тазалыққа, адамгершілік парасатқа үндейді.

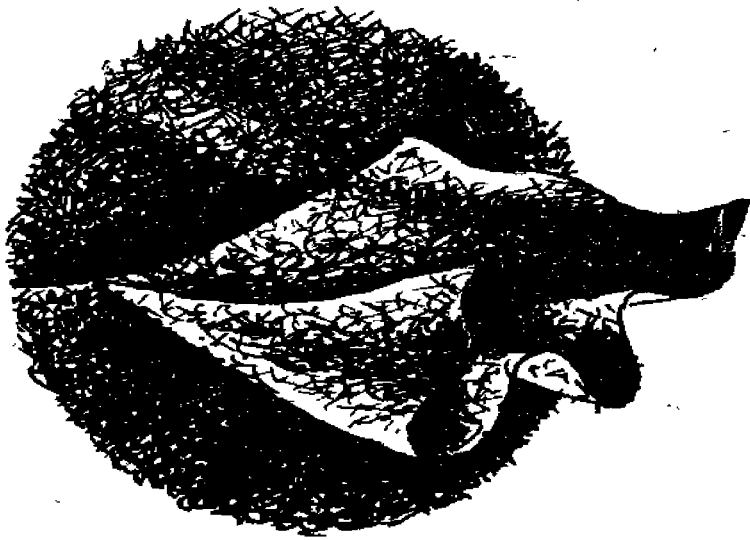
Б $\frac{4702230200-93}{408(05) 88}$ 157—88

84Қаз7—5

ISBN 5—610—00157—9

© «Жалын» баспасы, 1988

БІРІНШІ БӨЛІМ

* * *

Жүрек — бұлбұл болғанда, халқым — орман,
Шам жағады жолыма жарқын арман.
Ұшып-қонып сайраймын бұтағында,
Айтар әнін мен емес сарқып алған.

Қол бұлғайды болашақ әр күн алдан,
Даусың барда бақыт қой шалқып алған.
Мен аспанның сәулелі қуат-күшін
Қара жердей бойыма тартып алғам...

ТУҒАН ЕЛ

Көз алдында биігім мен еңісім,
Өз алдында көкжиегім кеңісін.
Мақтанышың болмасам да, туған ел,
Өмір сүріп жүргендеймін сен үшін.

Ескермеймін аздығын да күшімнің,
Сен арқылы өмір сырын түсіндім.
Құлағыңа маза бермей шырылдап,
Ұшып-қонған бағыңдағы құсыңмын.

Бар көктемнен ерекше бұл көктемнің,
Көз алдында бүгінім мен өткенім.
Қуанайын, өкпелейін — бәрібір,
Сенен басқа барар жерім жоқ менің.

Қол соғасың дауысымды сен тыңдап,
Саған деген сезімім жүр еркімді ап.
Топырағыңа бауырымды басып бір,
Шырт ұйқыдан оянамын солқылдап.

Туған елім, көңіліңе құмармын,
Сыр алдырмай сынағыңа шыдармын.
Биіктеген бәйтеректің басынан
Жапырақтай сырлар шертіп тұрармын.

Ыстық-суық басқа талай туар күн,
Өз күніңнің нұрымен бет жуармын.
Қай кезде де бірге өзіңмен тыныстап,
Қай кезде де бірге өзіңмен қуандым.

Бір өзіңсің сүйенгенім, сенгенім,
Жыр отың боп жанып тұрдым, сөнбедім.
Тебіренген сәттерімде, туған ел,
Көкірегіме сыйып кеттің сен менің.

Айналайын, туған елім, еңселім,
Ойда жоқта оғын сілтеп келсе өлім,
Жұлдызды бір жапырақтай көгіңнен
Құшағыңа құларым хақ мен сенің...

* * *

Сыртта нең бар?

Тұғырға қон, жүрегім,
(Елегзідің, несіне елжіредің?)
Күткендей боп біреуді әлсін-әлсін,
Жолға қарап, жаутаңдап телміремін...

Өзіңе өзің туламай кел, жүрегім,
Әміріңе әлім жоқ енді менің.
Сағынған жан мені іздеп келер деген
Үміт отын қалайша сөндіремін?

Аспан, жермен, таулармен, теңізбенен
Тамыры бір тағдырлас егіз денем.
Бойындағы тартылыс қуатымен
Бар сияқты бір жұлдыз мені іздеген.

Көз алдымда ұршықтай тұрды құйын,
Қай жаққа ауып кетті екен жыр киігім?
Шырқауына жететін қиял ғана
Бар сияқты оқ жетпес бір биігім.

Жолдағандай сәлемге таулар гүлін,
Жомарттығын көрсетіп, заңғарлығын.
Шабыт болып мені іздеп келетұғын,
Бар сияқты аңсаған арман жырым.

Өңім екен деп қалам түсімді мен,
Түсімді мен кімге айтып түсіндірем?
Айналып бір қос қолым қос қанатқа,
Көк аспанда қалықтап ұшып жүрем.

Ұшып жүрем, бәлкім, бір жол жүремін,
Жол үстінде жолығар бар бір өмір.
Кендікті аңсап бұлқынған құс жүректі
Қалыпқа бұл мен қайтіп көндіремін?

Үміт отын қалайша сөндіремін,
Бір айналып әлемді кел, жүрегім!
Ей, адамзат! Жер түгіл аспанменен
Тағдырым бір сияқты енді менің!

* * *

Арманыңа алтын орда аш менен,
Өшпейтұғын жазайын бір тасқа өлең.
Шу-шу етіп жапырағы қол соқсын,
Күз болып жылдарменен жасты емен.

Көкірегімнен ерке, мөлдір бұлақты аш,
Сол бұлақтай тау басынан құлап қаш.
Айна болып ай-жұлдызға айт барып,
Сапарласым, замандасым мұраттас.

Атқылатып жан-жүректің аш кенін,
(Асылдарын аспанға атсын жас көңіл)
Біз арқылы жаңғырсын да түлесін,
Зыр айналған жұмыр жермен жасты өмір.

Жүрек — сағат, іске қосып сыртылдат,
Сыртылынан ертеңгіге сыр тындат.
Қара жерден қазынаның барлығы
Қайнап шығып жата берсін бұрқылдап.

Таңғы күндей гүлдерімнің аш бәрін,
Қара бұлтты жамылмасын аспаным.
Қалғып кетсем, қозғап оят, бүгіннің
Жазып беріп кетейін бір дастанын.

Әлемге бір қатайыншы асқақ үн,
Оят мені уақытпен қас қағым.
Шыққан күнде болмайды ғой шекара,
Шекараның тілін тауып аш бәрін.

Ақын — аққу, оған мылтық оқталмас,
Оның тілі тіліп түсер отты алмас.
Көңілімнен бұлбұлымды сайратып,
Өмірімнен мәңгі жасыл көктемді аш!

Сен мені іздеп сапарға шық, тауларды ас,
Гүл боп шықсын жанарымнан тамған жас,
Жарық болып қара күннің қойнынан,
Армандасым, алаулаған таңдарды аш.

Ғасырласым, болсын ашық аспаның,
Аспаныңа тақсын жұлдыз шашбауын.
Дүниенің кілтін тауып, аш бәрін,
Өтінемін, тек соғысты ашпағын!..

Армандасым, сен ұқпасаң, жат ұқпас,
Алдандырмас алтын, гауһар, жақұт тас.
Менің мынау өлеңімнен өлмейтін
Мәңгілікті аш, ғасырларды аш, уақытты аш!

ШОҚАН

Таң шолпанға қарады ел сен екен деп,
Келер әлі айналып мерекең көп.
Сүйгендіктен ойладың өз еліңнің
Терезесін өзге елмен тең етем деп...

Табиғаттың табиғат болар тілі,
Әр жүректің қияға қонар күні.
Сен шығысты танытсаң батыс жаққа,
Біз батысты таныпшыз сен арқылы.

Озық ойлы ұл бопсың, санаң жарық,
Жаздың баба тарихын қаламды алып.
Шығыс танып зерттедің Тянь-Шаньды,
Бірақ сені зерттеп біз бола алмадық.

Жанарыңнан жыр жазам ұшқын алып,
Ұшқыныңды қанша қыз құшты жанып.
Отызында «құйрықты жұлдыз» болып,
Жүрегіне еліңнің түстің ағып.

Әлі қанша алдында тосып тұр сын,
Сапарыңнан сені кім кешіктірсін.
Сүйген қызың жерінде Айсараның
Ескерткіш боп өлместен өсіп тұрсың...

Шоқан дейді, Шолпанмен жаңғырып күн,
Сабақтапсың сәулесін таңғы үміттің.
Европа мен Азия арасына
Тартып кеттің құс жолын мәңгіліктің!

АБАЙҒА

Абайға мен қараймын, Абай — маған,
Өткір, ойлы көзбенен абайлаған.
Құлағыма келеді қоңыр үні:
«Барасың сен,— дегендей,— қалай, балам?»

«Абайла»,— деп қарайды Абай маған,
Қадам сайын қайтсем сақ, абай болам?
Ойлар кешкен басымнан керуен көшіп,
Өтіп кеткен сияқты талай заман.

Тақиялы, тәкаппар, таныс тауым,
Арман болып жақындап, алыстадың.
Ақындарға ақылдан алтын көпір
Салып беріп кеткен бір данышпаным!

Атақ емес, адамсың ар ойлаған,
Атыңды естіп, әр күнмен арайланам.
Алға қарай бір қадам басқан сайын
Секілдісің артыңа қарайлаған.

Ашыныпсың «жұртқа» сөз тыңдамаған,
Жерге де алаң болыпсың, күнге де алаң,
«Соқтықпалы соқпақсыз жерде өсіп,
Мыңмен жалғыз алысқан жұмбақ адам...»

Жалғыздықтан жалықсаң, болмай күйің,
Шартарапты шырақ боп шарлайды үнің.
Өзіңнен соң сөз сөйлеп, бұл қазаққа
Қалам алу қолына қандай қиын?..

Қайда барсам, сөзіңе кезігемін,
Көздеріңнен алмайды көзін елім.
Өлең жазсам, Музаның шырқауынан
Өзің қарап тұрғандай сезінемін.

Батыс жаққа қарапсың рухтана,
Күн шығарып ұрпаққа біліп, дана.
Өмірден бұл өтіпсің күңіреніп,
Патшаға да бас имей, ұлыққа да...

Сезімменен құрады ақыл егес,
Кімге әділет, кімдерге жақын елес.
Ұмытқандар Абайды адам емес,
Ұмытқандар Абайды ақын емес...

Сәуле шашқан әр сөзі жақұт па еді,
Сезілетін адамдық уақыт демі.
Сиынатын алдында Абайы бар
Менің елім не деген бақытты еді?!

Ой көзімен қарайды Абай маған:
«Халің сенің,— дегендей,— қалай, балам?»
Абай мәңгі тұрады Абай болып,
Талай дәуір өтсе де, талай заман.
Абайға мен қараймын, Абай — маған!..

* * *

Ашылған ақ аспанмен аштым қабақ,
Уақыт көңіл күйін тасқынға орап.
Айтақтап ауласында ырылдатып,
Кейбіреу иттерін жүр қасқыр балап.

Күрсініп тынып іштен тұрам қарап,
Еліктеп биік шыңға қырау қабақ.
Қонар деп шың басына қарқылдаған
Қарғасын біреулер жүр қыран балап.

Көрмейтін көріп тұрып соқыр үшін,
Өртейді өзегінді өкінішің.
Ал біреу алтындаған торға салып,
Бұлбұл деп саудалап жүр тоты құсын.

Білместі білгендерге билетпеген,
Талғамын танымға түк үйретпеген,
Тамсанып сұлулық деп қол соғады,
Аққуды алмастырып үйрекпенен.

Көңілмен күннің көзін тұманға орап,
Көзіңе бұлк етпестен тұрар қарап.
Бәйгеге қосар біреу жалы бар деп,
Жабыны құс жетпейтін құлан балап.

Осындай шошынғанда сұмдық істен,
Қақ жарып өтсем деймін жыр қылышпен.
Жалғандық жүргізер өз үстемдігін,
Шыңғырып шыққанда бір шындық іштен...

ҚАРАҒАЙ МЕН ҚАЙЫҢ

Бірге өсіп тұр қайың менен қарағай,
Жапырағынан сығалайды қарап ай.
Менсінбеген сыңайменен шалқайып,
Қарағайға қайың қыз тұр қарамай...

Ару қайың қарағайдан қашып тұр,
(Араларын табиғаты ашып тұр).
Тамырлары араласып жатқандай,
Табандары қара жерді басып бір.

Бірін-бірі алыстатпай тұр бағып,
Жапырақтары таңның шығын сырға ғып.
Қарағайға сабақтарын тигізбей,
Қайың төсі шайқалғандай бұлданып...

Егіз өмір сыр ұқтырды осындай,
(Қас қағым сәт көрінеді ғасырдай).
Іштей сыңсып іздегендей сыңарын
Әуелеген әуендері қосылмай.

Қос ағаштың қызық көріп тірлігін,
Ақ сәулесін құятындай нұрлы күн.
Осыншама жақын тұрып, тілдесіп,
Түсінбейтін сияқты олар бір-бірін...

Ағыта алмай сағыныш сыр сандығын,
Дарыта алмай ұшады құс ән-жырын.
Көрсеткен зор қарағайға қарсылық,
Қыз қайыңның аяп тұрмын тағдырын...

Көрші қонған қайың менен қарағай
Өскенменен бір-біріне қарамай,
Ұшар басын түйістіріп тұрғандай
Жапырақтары шуылдаған баладай...

ТАМЫР

«Тамыр» деймін, тамыры бар жыр атын,
Тоғыстырып арман үміт, мұратын,
Кіші-гірім ұқсап шулы вокзалға,
Мен туған үй жол үстінде тұратын...

Сол бір күндер мазалайды түске еніп,
Көктем менен кетті қанша қыс келіп.
Шаршап келіп, аңсап келіп айдыннан
Қонып бәрі, аттанатын түстеніп.

Кең пейіл сол мінезіне даланың
Ұқсап туған аңқау, ашық баламын.
Қарсы алатын ақ дастарқан жанымен,
Менің анам шытпастан еш қабағын.

Бұрды қанша өмір ағыс арнасын,
Келіп-кетер уақытқа бар ма сын.
Әкемнің бір орыс досы келетін,
Әрең тартып алма толы арбасын.

Жас болсақ та, о, біз қандай сабырлы ек,
Жол беруші ек қонақтарға қадірлеп.
Әкемді іздеп Иван, Коля келетін:
«Ассалаумағалейкум, тамыр!» — деп...

Сол бір сөзден жаңғыратын бар алап,
Аққу құстар қанаттарын тарап ақ,
Әкеме айтқан «тамыр» деген сол бір сөз
Кететұғын тамырымды аралап.

Қиялымда жүзіп арман, жаңа күн,
Жанарымда жалын оты жанатын.
Сондағы қос тамырлардан таралып
Достық — емен жайды кеңге қанатын.

Түседі еске сонау бала шағым кеп,
Біздер пештің, олар қазан нанын жеп,
Бір-бірінің есімдерін атамай,
Атайтұғын бірін-бірі «тамыр» деп!

Сол бір сөзді айту қиын мақтанбай,
Кіршігі жоқ көңілдері ақ таңдай.
Жер үстінде тамыр тартқан әкелер
Жер астында тамыр тартып жатқандай...

Болашаққа сыйлап күннің жарығын,
Тіршіліктің татқан бірге бал уын,
Бәйтерегін мәуелетіп достықтың,
Жайыпты олар жүрекке өмір тамырын...

ХАЛЫҚ ӘНІ

«Ажарың ашық екен атқан таңдай,
Нұрлы екен екі көзің жаққан шамдай».

«Гауһартас».

Талғампаз көңілімнің танығаны,
Даламның дауысындай халық әні.
Таба алмай теңізден бір «Гауһартасты»,
Сарғайып сүйген жүрек сағынады...

Көмекке «Ақбақайым» келген жетіп,
Сертіне тұрған сәтте сәулем бекіп.
Кеудемнен аһ дегенде жалын шығар,
Алмасам анда-санда беу-беулетіп!..

Ән жоқтай, бір өзіңнен басқа әдемі,
Адассам, халық әні, баста мені.
«Есіме сен түскенде, беу, қарағым,
Мөлдіреп қара көзге жас келеді».

Әнменен ел басына ес кіреді,
Ес кіріп, еркіндіктің есті лебі.
Алауыз замананың қойнауынан
Зар-мұңы бабалардың естіледі.

Қосылып сағынышқа ішкі үндері,
Қалқаға қанат бітсе ұштым деуі,
Кешегі халық әні — ғашықтардың
Күрсініс, жалын атқан ыстық демі...

Сезімнің толқынындай мың бұралған,
(Белгісіз әнін, сөзін кім құраған?)
Айтқанда халық әнін, құлағыма
Келеді шашбау үні сылдыраған...

Даламның ескен жібек желі сынды,
Білмеймін бұл жаныма нені ұсынды?
Әуелеп әрбір күйге түсіреді
Бойды алған, әдемі әуен келісімді.

Қанатын халық әні жайып өскен,
Шапағы кешкі күндей байып, өшкен.
Сыр сүзіп ырғағынан, жыр оқимын,
Айдындай ағысына ай ілескен...

Аруана «Елім-ай» деп аңырады,
Ағынан «өмір-ау» деп жарылады.
Авторы асыл әннің ұмытылып,
Атанып кетті ме екен халық әні?..

Арылып ән жасайды бар күнәдан,
Ән сүйген жоғалтпайды салтын адам.
Армандап, айтқан сайын халық әні
Жас жуған «Гауһартастай» жарқыраған!..

ҚЫРАН ӨЛІМІ

Өсіп-өнген өмір барда ұран бар,
Ұрандардан ұлы болсаң сыр аңғар.
Шырқау көктен шырқау шыңға соғылып,
Қыс айында өледі екен қырандар!

Қанатқа іліп шұғыласын әр таңның,
Қыран құстың «жан азасын» тартар шың.
Ызаланып өледі екен қырандар
Арасында ақпан менен қаңтардың.

Тағдыр қатал, ұша алмайсың еркелеп,
(Еркелеткен күйді мәңгі шертер ек).
Өмірдегі аласа мен биікті
Өлгеннен соң жібереді жер теңеп...

Өлім жайлы түспей күйрек сезімге,
Қайраттылар қайралған-ау төзімге.
Кетеді екен найзағайлы бұлтты аспан
Қыран құстың көкірегінде, көзінде...

Кімде үміт,
кімде қандай күмән бар,
Күрес жайлы сыр шертеді жыраулар.
Шырқауға бір шыққан кезде бақыттан
Басы айналып құлай ма екен қырандар?!

ҚЫЛЫШТЫ АДАМ

Тағдырымен елімнің туыс далам,
Қабатында ғасырдың тыныстаған,
Түртіп қалсаң, әр сайдан, әр төбеден
Түрегеліп кетердей қылышты адам.

Еңіреген елімнің ері ме еді,
(Тілсіз мылқау мұнартқан төңірегі).
Ел шетінде жау жолын күтіп жатып,
Қалғып кеткен сияқты көрінеді.

Төбелермен төбе боп тыныстаған,
Жылдар жазып арқасын құрыстаған,
Қылышты адам жатқандай туған жердің
Топырағын бір уыс уыстаған...

Өмір сырын өмірден оқып өткен,
Суғарылған жүректің оты кекпен,
Жер қойнында белгісіз батыр жатыр
Көкірегін уақытқа көпір еткен.

Жан емеспін өзіне өзі ғашық,
Сауыт кимей шығады сезім ашық.
Түртіп қалсаң жерімді, қылышты ерлер
Ұран салып шабардай көзін ашып.

Құлады ма жауымен күресіп бір,
Көздеріне құм толған, нұры өшіп бір.
Замандардан қан қатып, тот басқан көп
Алмас қылыш жүзінде гүл өсіп тұр...

Көк аспанды жаңғыртып арман әні,
Арман әні ұрпаққа жалғанады.
Қылышты адам, елестер қылышпенен
Қорғап қалған бабамдай кең даланы...

Солай, балам. Несіне таңданасың,
Енді жердің иесі сен боласың.
Сенің бабаң өлсе де, кеудесімен
Қорғап жатқан сияқты кең даласын.

Қылышына қалыпты үлгіріп бір,
(Деме бүгін төбемде күн күліп тұр).
Жер-аспанға қашан да бабам менің
Сақтық керек екенін білдіріп тұр!..

Тыныштық ап, ғасырлар тыныстаған,
Бабам болып жата бер, тыныш далам.
Жау тиді деп, әйтпесе ұйқыдағы
Түрегеліп кетердей қылышты адам.

Өз-өзімнен қалтырап, қуыстанам,
Тұрған кезде шақырып пүліш далам.
Мені қорғап жатқандай көрінеді,
Кең далаға айналып қылышты адам.

Ақ бесігін тербеткен тыныш далам,
Тыныштықпен мәңгілік тыныстаған.
Қылышты адам үстіне өскен гүлді
Келе жатыр ұрпағым уыстаған.

Қара жерді қарашы күн ыстаған,
Мәңгіліктің қойнында тыныстаған.
Баба-дала үстінде келеді ұлым,
Қылыш емес, қолына гүл ұстаған!

ҚАЙРАУ ЖЫРЫ

Қаламыңды қолыңа ал, бол, тұр, ақын,
Шағың сенің қырандай шарқ ұратын.
Қиялыңа қанат боп қозғау салар
Ыстық сезім, бойдағы салқын ақыл...

Өз сөзіңмен бейнеле ғасырыңды,
Өз көзіңмен бейнеле ғашығыңды.
Жарқылдатып найзағай, жасыныңды,
Көкірегіңнен аш кенді, асылыңды!

Хас тұлпарға дүние кең, шын асылға,
Тұрасың ба, екпін бар, құлашыңда.
Уақыт күтпес, тым ұшқыр уақыттың
Жырға қосшы анасы-мынасын да...

Дарын болсаң анадан бір туатын,
Кезің келді ширығып, бұлқынатын.
Туған елдің тілі боп, көкейкесті
Сөзін айтып серпіліп, сілкін, ақын!

Сөз өледі кезінде сөйлемеген,
Астасады мәңгілік ой мен өлең.
Сиқырлы сөз, қыл қалам күдіретімен
Суретшісің өмірді бейнелеген.

Уақыт озар, орнында тұра ма бір,
(Керек емес жаны жоқ, құрама жыр).
Саған қарап тұрғандай мені жаз деп
Сағат сайын гүлденген мынау өмір.

Ана сүтпен ақын боп туған едің,
Жүрегіңнің табатын жыр ғана емін.
Саған қарап тұрғандай жазады деп,
Көкейкесті арманын туған елің.

Әр сөзіңмен сұраққа ел жауап тапсын,
Үміттерден көңілге жаңа от жақсын.
Болашақты болжаған ойың сенің
Қыран болып қияда қанат қақсын.

Бүгіннің жаз шыңғырған бір шындығын,
Бұлт бүркенбей көгіңнен күлсін күнің.
Уақыттардан кезек ап, болашақтың
Кең сарайын жаңғыртып тұрсын жырың!..

БІР АРМАН

Асулардан қаншама аман өттім,
Уақыт өзі бергендей маған екпін.
Көктемімді тойлауға шақырып бар
Достарымды келеді қонақ еткім.

Құс көңілім қанатын кең жайыпты,
Сағыныштан кең далам сарғайыпты.
Қонақ етсем төріме отырғызып
Алатау мен Атырау, Ақ Жайықты.

Тамашалап елімнің жан байлығын,
Тамашалап жерімнің таңдай гүлін,
Көңілдер мен көңілдің жақындығы
Елетпейді араның шалғайлығын.

Жан сарайын достарсыз мұң қамайды,
(Доссыз өмір білмеймін кімге жайлы?)
Қонақ етсем деп едім түнгі аспанның
Жұлдызына көрші етіп туған айды.

Жомарттығым жайылып көпке менің,
Шалқытсын бір жалынын отты өлеңім.
Дастарқан ғып даламды жайып тастап,
Шақырсам ба бауырына Көктөбенің?

Ойдан-қырдан бүлдірген жыр теремін,
Шөлдегенде шабыттан бұлт еmemін.
Ағысынан ақ жүзін аспан көрген
Толқынынан бұлақтың күлкі өремін.

Жан дүниемді тұрғанда билеп өлең,
Кең даласыз сыймайды үйге денем.
Достарыммен ұзартып өмірімді,
Екі ғұмыр кешкендей күйге енер ем.